

Wstęp

Publikacji z zakresu interkulturowości ukazuje się ostatnio wiele. Niniejsza praca wyróżnia się przede wszystkim swym profilem, dostosowanym do dość szerokiej, jak sądzimy, grupy odbiorców. Dedykujemy ją mianowicie wszystkim tym, którzy czują się mniej lub bardziej zagubieni we współczesnym świecie z jego różnorodnością i coraz szybszą dynamiką przemian. A jednocześnie tym, którzy podobnie jak autorzy tej książki, poszukują pewnego uładzenia lub uporządkowania – może nie tyle w obrębie sfery faktów czy opisów kulturowych, co raczej w zakresie odniesień poznawczych i doboru tych, które umożliwiłyby trafniejsze rozpoznanie istotnych wątków i lepszą, całościową orientację w złożonych uwarunkowaniach. Tak więc, stawiając na pierwszym planie problematykę komunikacji interkulturowej, nie jest naszą ambicją możliwie pełne wprowadzanie w „różnice kulturowe” ani nawet uczulanie na zjawiska takie jak to, że na naszych oczach giną kolejne kultury i języki, a jednocześnie narasta przemieszanie kulturowe. Naszym zdaniem wyprawę w interkulturowość wypada zacząć od nas samych, od kształtowania naszej świadomości co do natury tego zjawiska na różnych jego poziomach i w różnych konfiguracjach sytuacyjnych.

Nie jest to oczywiste także dlatego, że do spraw najbliższych nam zwykle najtrudniej się zdystansować, a tak właśnie rzecz się ma z kulturą. Jesteśmy w niej zanurzeni, jesteśmy nią przesiąknięci – stąd szczególnie trudno o (samo)świadomość w tym zakresie. Zwykle dopiero oddalenie, niedostatki czy zakłócenia komunikacji ujawniają skalę i rzeczywistą naturę problemów. Jak pokazuje historia badań nad postrzeganiem zagadnień kulturowych, niezwykle trudno jest uzyskać samodzielnie światły wgląd nawet w podsta-

wowe kwestie dotyczące komunikacji interkulturowej, nie mówiąc już o jej efektywnym osobistym kształtowaniu.

Mając na uwadze dynamikę przemian współczesnego świata, praca ta ma więc niejakię ambicję przydatności w aktualnych warunkach, jakkolwiek zamiar taki zawiera już w sobie pewną sprzeczność. Złożone wyzwania, jakie niesie współcześnie komunikacja interkulturowa, dyktowałyby bowiem ostrożność i dystans, na jakie jednak można zdobyć się jedynie z upływem czasu. Z drugiej strony nie sposób odkładać na później naszego uczestnictwa w samych tych przemianach – tym bardziej że *de facto* włączamy się w nie, chcąc nie chcąc, choćby korzystając na co dzień z wszechobecnych mediów.

Współcześnie zagrożeniem dla powodzenia komunikacji interkulturowej stają się też kolejno pojawiające się, niejawnie oddziaływania medialne i polityczno-ekonomiczne, jak i systemy ideologiczne, w tym totalitarne, stosujące bez naszej świadomości miękkie narzędzia oddziaływania. W tej sytuacji sensownym wyjściem staje się ochrona naszej podmiotowości, a jednocześnie swoisty, indywidualny wyścig z czasem, by niejako nie dać się wyprzedzić dynamicznemu rozwojowi nowych technologii, ale i przemyślnym, empirycznie już ugruntowanym strategiom wpływania na odbiorcę. Jeśli więc mamy rozwijać naszą kompetencję interkulturową i autonomię komunikacyjną, próbując uczestniczyć w tym, co określane bywa nieco fatalistycznie jako „bieg historii”, niezbędny jest przede wszystkim możliwie trafny wgląd w te różnorakie, współczesne nam uwarunkowania komunikacji, a także jej formy i środki. Być może poprawimy w ten sposób nasze szanse na to, by trafniej wnikać w Inność, ale i nie rezygnować z własnej specyfiki, a dysponując pewną, choćby i nieco rozmytą mapą całości, trafniej dobierać strategie i środki komunikacji.

Praca ta została pomyślana jako przekrojowe, refleksyjne wprowadzenie w złożoną problematykę, której zdaniem autorów nie sposób rozpatrywać jednowymiarowo. Naszym założeniem wyjściowym jest, że kultura – podobnie jak i interkulturowość – nigdy nie występują w postaci czystej, odizolowanej od innych aspektów i sfer życia społecznego czy bytowania jednostki. Nawet jeśli koncentrujemy się na tym czy innym wycinku lub aspekcie kulturowości, warto zatem zachować w świadomości także inne wymiary bądź perspektywy, na swój sposób istotne w tej złożonej problematyce. Przyjmijmy tu zatem perspektywę (potencjalnego) uczestnika komunikacji interkulturowej, który przynajmniej stara się zrozumieć istotę wyzwań i trudności, by uruchomić odpowiednie strategie. Kogoś, kto zdaje sobie sprawę ze złożoności sytuacji, jak i niestosowności radykalnych podejść czy koncepcji. Kto wreszcie wyczuwa, że ze względu na złożoność interkulturowości zamysł zgłębienia jej natury nie jest osiągalny bez pewnego poziomu edukacji i obycia w kontaktach interkulturowych.

Kultura w swej naturze symbolicznej jest tym, co łączy – i czyni wzajemnie zrozumiałymi – mniej lub bardziej odmienne percepcje świata, sposoby myślenia i działania, w tym także te komunikacyjne. W szczególności kultury w swej postaci symbolicznej są tym, co pozwala wyjść poza materialność konkretnego, a być może też sięgnąć do sfery abstrakcji i modelowania, których horyzontem będzie mianowicie dialog i spotkanie interkulturowe. W prezentowanym tu ujęciu kultura jest źródłem więzi i spójności wspólnot, a co dla nas kluczowe, buduje poprzez praktyki komunikacyjne podstawy głębszego i bardziej precyzyjnego (po)rozumienia. Tak pojmowana kultura jawi się, z perspektywy jednostki, jak i wspólnoty, nie tyle jako ograniczenie, co raczej jako szansa rozwoju. Poprzez komunikację możemy przecież doskonalić i modyfikować nasze uczestnictwo w kulturze, zachowując tym samym status podmiotu kultury, a nie jej więźnia czy tylko schematycznego członka.

Nie trzeba przekonywać, że kultura i interkulturowość obejmują problematykę wyjątkowo bogatą i złożoną, która może być analizowana z różnych perspektyw, w różnych zakresach i aspektach, na różnych poziomach ogólności. Wszystko to implikuje podejście interdyscyplinarne, co ma pewne zalety i wady. W niniejszej pracy nawiązujemy do klasycznych ujęć antropologicznych, ale przede wszystkim do dorobku nauk o komunikacji i języku, starając się przy tym o naświetlanie zagadnień z perspektywy uczestnika komunikacji interkulturowej – zwykle dość nieświadomego jej natury i złożonych uwarunkowań. Naszą tezą jest, że można też analogicznie pojmować wyzwania komunikacyjne w obszarze interkulturowości. Warunkiem będzie, jak już wspomniano wyżej, wysoka świadomość tego, co potencjalnie i realnie buduje nasze postawy i systemy interpretacyjne, a także nasze style komunikowania i strategie interakcyjne.

Książka powstała jako efekt współpracy trojga neofilologów reprezentujących trzy specjalności językowe, co pozwoliło jej nadać szerszy zakres. Dwa pierwsze rozdziały obejmują niezbędne wprowadzenie w podstawową siatkę pojęciową opisującą kulturę, a także stan badań interkulturowych (w tym ujęcie przyjęte w tej pracy), zaś kolejny rozdział zarysowuje społeczno-polityczne determinanty kontaktów międzykulturowych. Rozdziały czwarty i piąty koncentrują się już na ściśle językowo-komunikacyjnych aspektach konstruowania znaczeń kulturowych. Kolejny rozdział poświęcony jest psychospołecznym uwarunkowaniom relacji międzykulturowych. Rozdziały siódmy i ósmy zarysowują specyfikę dwóch szczególnie ważnych współcześnie typów komunikacji, a mianowicie komunikacji elektronicznej i biznesowej. Końcowy rozdział zarysowuje problematykę dydaktyki interkulturowej łączonej z nauką języków obcych.

Pozostaje nam mieć nadzieję, że podjęte tu wątki okażą się interesujące dla każdego, kto upatruje w komunikacji interkulturowej wyzwanie na miarę na-

szych czasów, a więc coś znacznie głębszego i znaczącego, niż to wynika ze znajomości formalnego systemu danego języka i właściwego mu zasobu znaczeń słownikowych. Być może praca ta pozwoli lepiej uświadomić sobie, że relacje z Innymi i komunikacja interkulturowa niosą ze sobą zarówno okazję do odkrywania innych spojrzeń i horyzontów myślenia, jak i do pełniejszego rozpoznawania wyzwań związanych z różnorodnością uwarunkowań samych sytuacji komunikacyjnych. Być może też pełniej docenimy trudności i ryzyko, ale też satysfakcję i wyzwania, jakie niesie podmiotowe praktykowanie kultury, jak i tego, co określane bywa metaforycznie jako pogranicze kulturowe w nas. Formułując takie nadzieje, mamy jednocześnie świadomość wielu ograniczeń i niedoskonałości tej pracy, które obciążają wyłącznie nas jako autorów.

* * *

Na koniec trzy niezbędne wyjaśnienia techniczno-redakcyjne. Pierwsze z nich dotyczy samego terminu 'interkulturowość' (i form pochodnych), który traktujemy jako synonimiczny ze znacznie częściej spotykanym w literaturze określeniem 'międzykulturowość'. 'Interkulturowy' i 'międzykulturowy' będą zatem używane w tej pracy zamiennie – co wydaje się zgodne z aktualnym uzusem w środowiskach neofilologicznych, jakkolwiek w dziedzinach takich jak antropologia czy psychologia społeczna preferuje się zwykle tę drugą formę. Druga kwestia dotyczy sposobu wyróżniania znaczeń wyrażen obcojęzycznych – ujęto je w nawiasach kwadratowych.

Ostatnia kwestia dotyczy skrótów – ograniczamy je do kilku najczęściej stosowanych w literaturze, redukując ich użycie wszędzie tam, gdzie mogłoby to utrudniać lekturę (np. w formach odmienianych). Lista skrótów obejmuje:

ESOKJ – *Europejski system opisu kształcenia językowego*, Rada Europy (2003)

J1 – język ojczysty (rodzimy)

J2 – język nierodzimny (obcy lub drugi)

JOS – językowy obraz świata

KI – kompetencja interkulturowa/międzykulturowa

NNM – nowe nowe media

NM – nowe media

Ponadto, dla ułatwienia korzystania z pracy, wprowadzono w tekście sporą liczbę odsyłaczy, dodano też słowniczek terminów. Jeśli brak innego zaznaczenia, tłumaczeń tekstów obcych dokonali autorzy.